

LANDAU, M. JACOB, *Pan-Turkizm in Turkey A Study of Irredentism* London 1981 C. Hurst and 10. (AIV/6359)

218 sahifeden ibaret olan kitab bir girişle altı bölümden oluşmaktadır. Her bölümün notları, hemen o bölümün sonunda verilmiştir.

Girişte yazar, Pan-Türkizm ile Pan-Turanizm'in tanımını yapmakta, Pan-Türkizm'in daha geniş kapsamlı olduğunu belirtmektedir. Turan Orta Asya'da bir bölgedir; Türkistan, Özbekistan, Moğolistan buraya dahildir. Doğuda; Çin, Güneyde; Tibet, Hindistan ve İran, Batıda; Dest-i Kıpçak ve Hazar Denizi, Kuzey'de yine Dest-i Kıpçak çölü ile çevrilidir.

Prof. Myron Weiner'in, Vamber'in Y. Akçura'nın, N. Orhun'un Prof. H. Bayur'un çalışmalarından bahsedildikten sonra, 1939-42 yıllarında çıkan BOZKURT dergisinin kapağı üzerinde Türklerin Anayurdunun haritası verilmektedir.

I

DIŞ TÜRKLER: Dışarda Pan-Turkizm Hareketinin Doğuşu ve Çöküşü (s. 7-28)

Dış-Türkler terimi, Türkiye'de bulunan Pan-Türkistlerin kullandığı bir terimdir ve tüm dışardaki Türkleri kapsamaktadır. Bunların çoğunluğu Sovyet Rusya'da yaşamaktadır. Burada yaşayan bir avuç eğitilmiş genç, Pan-Türkizm ideolojisini başlatmış ve devam ettirmişlerdir. Bu ideoloji Volga Tatarlarını, Kırım Tatarlarını, Kazakları, Türkmenleri, Özbekleri, Türkmenleri, Kırgızları, Azerileri, Tacikleri içine alır. Bunların hemen hemen hepsi de müslümandır. 1897 de yapılan nüfus sayımına göre Rus nüfusunun % 11 dir (125.600.000/ 13.600) Bunlar Sovyetlerin Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma hareketine karşı kendi din ve milliyetlerini korumaya yönelik bir harekete giriştiler. Pan-İslâmizm herkes tarafından desteklendi ve II. Abdülhamid'in himayesinde gelişti. Pan-Türkizm ise müslümanlar arasında bir nevi bid'at sayıldı. Bu hareket 19. yüzyılın sonunda Güney Batı Avrupa'da gelişen Milliyetçi görüşlerden sonra gelişmiştir. Bilhassa 1877-78 yapılan Osmanlı-Rus harbi bunu körüklemiştir. İlk önce Tatarlar arasında başlayan bu hareket, yüksek tabaka Türkçesiyle basın hayatına geçti.

Burada ilk bayrağı açan, Gaspralı İsmail oldu. Rus Rejimine ve Pan-Türkizme karşı olan mollalarla savaştı. Basın hayatına önem verdi. Toplantılar yapıldı. *İttifak'ul-Müslimin* Partisi kuruldu. 1905 den 1917 ye kadar 250 ye yakın yayın organı çıkartıldı. Fakat bunlar kapatıldı, yazarları ve sahipleri hapsedildi. Çoğu İstanbul'a gelib orada Pan-Türkizm hareketini başlattılar. Tatar Ali, Hüseyin-zade, Yusuf Akçura, Baku'de Azeriler arasında Hasan Serdabi, ve Ahmet Ağaoglu çalışmalar yaptılar. I. Cihan Harbinde Rus ve Osmanlıların zıd cephelerde çarpışmaları Pan-Türksitlere ümit verdi. Rus ihtilalinde (1917) durumlar çok karıştı. Osmanlı Rusya'daki rejim aleyhdarlarını gizlice destekliyordu. Rusya'da Pan-Türksitlerle Pan-İslamistleri birbirine düşürüyorlardı. O arada çıkan Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nde Turun, Türk ve Pan-Türkizm terimleri Rusların lehine farklı yayınlandı. Pan-Türkizim, Türk burjuvazı çevrelerinin Şovenist bir doktrini olarak tanıtıldı. Daha ileri gidilerek, okullara Rusca dersinin zorunluluğu getirildi. Müslümanların çok olduğu yerlere Ruslar yerleştirildi, kilit noktalara onlar getirildi. Stalin bile Pan-Türkizm harekâtından çekiniyorud. 1944 de Tatarların topluca Kırım'dan sürülmesi olayları daha da elektriklendirdi. (110 Dipnot)

II

Osmanlı İmparatorluğunda Pan-Türkizm Doğuşu ve Gelişmesi (s. 27-71)

Osmanlılarda, II. Abdülhamid'in desteğinde Pan-İslamizm, Osmanlıcılık ve Batıcılık hareketleri vardı. Bu hareketler yayın yolu ile de devam etti. 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'da Milliyetçilik hareketleri gelişip milletler kendi içlerinde ayrılmaya başlayınca, Osmanlı İmparatorluğu içindeki Türk element de kendi milletleri, dilleri, tarihleri ve geçmişleri ile uğraşmaya başladılar. Tercümele yapıp eserler yazdılar; el ilânları dağıttılar. Bunların başında N. Asım (1861-1935), Ş. Sami (1850-1905), Ö. Seyfettin (1884-(1920), M. Emin Yurdakul (1869-1944), H. Edib (1884-1964), F. Köprülü (1890-1966), Z. Gökalp (1876-1924), Moiz Kohen (Tekin Alp) (1882-1961) Rıza Tevfik, B. Mehmet Tahir... Harb öncesi İstanbul bir ana-baba günü idi. Rusya'dan binlerce göçmen gelmişti. Talebe, yazar ve öğrenci vardı. Bunlar arasında, Ali Hüseyin-zade, Ahmet Ağaoğlu, Gaspralı, Y. Akçura'yı sayabiliriz.

Bunlar Türk Derneğinde birleşip daha sonra da 1911 de Türk Ocağını kurdular, dergiler çıkardılar. Türk Ocağının başkanı H. Suphi Tanrıöver'di. Daha sonra Enver Paşa'nın desteğinde İzci teşkilatı kuruldu. Başbuğ, Oğuz, gibi adlar aldılar. İttihatçılar çalışmalarını Pan-Türkizm adı altında yaptılar. Pan-İslamizm'in Bulgar, Sırp ve Yunanlıları kızdırdığı gibi Pan-Türkizm'de Arapları kızdırdı.

I. Cihan Harbine Pan-Türkislerin politikası ile Almanlar yanında girildi. Talat, Enver ve Cemal Paşalar bu harekâtın baş temsilcisi, politikacıları. Pan-Türkist hareket Pan-İslamist bir kalıpla yayılmaya başladı. Şeyhulislâm'dan cihad için fetva alındı, tüm müslümanlar, Ruslara ve onun müttefiklerine karşı savaşa çağırıldı.

Harbin yenilgisi üzerine İttihatçılar dışarı kaçtılar. Bunlardan Enver Paşa 1921 de Ortaasya'ya geldi ve *Türkistan Emiri* adını aldı. Tüm Türkleri birleştirerek Bolşevizme karşı savaş açtı. Fakat 4 Ağustos 1922 de öldürüldü. Cemal'de Tiflis'de öldürüldü. Böylece Genç-Türkler (İttihat ve Terakiciler) in Pan-Türkizm rüyası son buldu. (281 dipnot).

III

T. C. tinde Pan-Türkizm - Pasif Dönem (S. 72-95)

Ne Pan-İslamist ve ne de Pan-Türkist hareketi Osmanlı İmparatorluğunu ayakta tutamadı. M. Kemal "Yurdda sulh, cihanda sulh" ilkesi ile 1923 de Türkiye Cumhuriyetini kurdu. Fakat Cumhuriyet devrinin bazı ilkeleri Türklük üzerine dayanmaktadır. Hatay'ın ilhakı ve dışardan gelen göçmenlerin Türkiye'ye iskânı gibi. Fakat bu arada Türkçüler aynı zamanda Kemalist idiler. Y. Akçura, T. Alp, H. S. Tanrıöver gibi, Bu Türk Ocağının başkanı idi. Türkçü değildi, fakat Türkdü. Ocak Türk kültürü ve Kemalist reformlar için çalışıyordu. 1931 de kapatıldı ve Halkevleri açıldı. Yine Türkçü bir kültür politikası sürüyordu. Cumhuriyetin 20. yılında Türkçülerin çoğu ölmüştü. 2. Dünya Harbi başladı. Bu Pan-Türkistlere yeni bir ümit verdi; Macaristan'da (L. Rasonyi), Polanya'da, Finlandiya'da, Berlin'de, Paris'de Sovyetler aleyhine pek çok Pan-Türkist mecmualar çıktı, dernekler kuruldu.

Atatürk'ün (1938) ölümünden sonra T. C. tinde yine Pan-Türkistler faaliyete geçerek, gerek yayın hayatında gerekse üniversitelerde fikirlerini yaydılar. Bunların başında A. Z. Velidi Toğan (1890-1970), A. N. Atsız (1925-1975), Dr. R. Nur (1879-1942), R. O. Türkkân (1920), O. S. Orhun (1890-1972), Y. Z. Ortaç (1895-1967) Bunlar tamamen Ziya Gökalp'in takipçileri idiler ve yayınladıkları mecmua ve dergilerle herbiri bir grub oluşturuyorlardı. (253 dipnot).

IV

T. Cumhuriyetinde Pan-Türkizmin Yeniden Sahneye Çıkışı (S. 108-132)

Bu hareket II. Cihan Harbinin sonlarında başladı. Türkiye'nin Almanya yanında harbe girmesi desteklendi. Nadir Nadi 1940 da Cumhuriyette yazdı. Yüksek seviyede karşılıklı

ziyaretler yapıldı 18 Haziran 1942 de on yıllık Türk-Alman sulhu imzalandı. H. E. Erkilet, A. F. Erdem, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa, Alman tarafından Ankara büyük elçisi Franz Von Papen en çok faaliyet gösterenlerdendi. H. E. Erkilet 1941 de Almanların Doğu cephesini gezerek daha sonra *Doğu Cephesinde Gördüklerim* diye bir kitab yazdı; Rusya'dan Almanlar eline esir düşmüş Türk asıllı kimseler eliyle ailelerine Alman desteği için mektuplar yazdırıldı. Z. V. Toğan, M. E. Rasul-zdae, Mirza Bâlâ, A. Caferoğlu, Said Şamil, Ayas İshak basın ve ilân yolu ile ve dış Türkleri Rusların elinden kurtarmak ümidiyle Almanlar yanında harbe çağırıldılar. Türk hükümetinin böyle bir niyeti yoktu. Rusların harbi kazanıp, Ukrayna, Romanya ve Polonya'yı işgal edip Türkiye sınırlarına gelmesiyle Türk hükümeti Pan-Türkistlere karşı daha sert tedbirler aldı. Ama Rusya kendi içindeki Türklerin bu harpte Almanlar lehindeki girişimlerini (kurtuluş ümidiyle) hiç unutmadı ve onları affetmedi.

Bu tarafta Türk hükümeti ile Pan-Türkistler arasında bir mücadele başladı. 1943 de konan varlık vergisini de bahane eden Pan-Türkistler devleti Komünistlerin sempatzamı olarak suçladılar. Bunların karşısına dikilen gurup ise, Faris Erkmen gibi, Pan-Türkistleri Irkçılıkla suçladı. Pan-Türkistler hareketlerini durdurmadılar. Mitingler yaptılar, yazılar yazdılar. Devlet bunların ileri gelenlerini tutuklatıp sıkı yönetim mahkemelerine verdi. "Atsız, Toğan, Erkilet, Türkkan, Sancer, Safa, Nur, Tanyu Sofuoğlu, Barıman, Tevetoğlu v. s." tutuklanan 23 kişiden on tanesi 1-10 yıl arasında hapis cezaları aldılar, fakat temyiz mahkemesi bozdu hepsi çıktı. Harp te bitti. Yine Türkiye'ye göçmenler yağdı. Dernekler kuruldu. İsa Alptekin, dünyanın büyük devlet başkanlarına mektuplar yazarak Dış-Türklerin haklarını savundu.

1950 de Demokrat Parti iktidariyle Pan-Türkistler "M. F. Toğan, Aslanapa, Çakayoğlu, T. Çağatay, Babakurban, Kırimer, Orhan, Tanyu, Ertürk, Erişirgil, Özhan, Taymas" yeni bir devreye girdiler, çalışmalarını dışarıya da sıçradı; Kitap Sevenler Grubu, Türk Kültür Ocağı, Milliyetçiler Derneği gibi dernekler de kurdular. N. Topcu, *Milliyetçiliğin Esasları*'nı yazdı. (276 dipnot).

V

Türkiye Cumhuriyetinde Pan-Türkizm (S. 144-166)

1960 ihtilalinden sonra Türkiye'de Ekonomik politika ve sosyal değişimler oldu. Aşırı uçlar çıktı. Aşırı sol, aşırı islamcı ve Pan-Türkistler.... Pan-Türkistler de bu arada sloganı değiştiler, islamcı çizgiye yanaştılar. Rehber Kur'an, Hedef Turan" gibi sloganlar attılar. Bunlar bir organize-parti-altında toplanmak istiyorlardı. Bu da oldu. İlk önce C.K.M.P. de daha sonra M.H.P. de biraraya geldiler. Türkiye Kominizmle mücadele, Kafkas Türk Derneği, Irak Türkleri Yardımlaşma Derneği, gibi dernekler kuruldu. "Tanrı Türkü Korusun" sloganı oldu. Milliyetçiler Birliği kuruldu. İslamın Milliyetçiliğin ayrılmaz parçası olduğu tezi savunuldu. "Atsız, Sancar, Yılanlıoğlu, Tanyu, Kafesoğlu...

1970'lerde Pan-Türkistler ve kurumları *ülküci* olarak adlandırıldılar. Sağ ve sol birbirlerini ithama başladılar, Faşist, Komünist v. b. Ülkücü dernekler kuruldu. Üyeleri 100.000 i aştı çoğu gençlerdi. Derneklerin biri kapansa hemen biri başka adla açılıyordu. 1970 lerin ortasında siyasetle parti hükümete ortak oldu. Amblem Bozkurtdu. Konferanslar verildi, kitaplar basıldı. "Türkçülük ve Milliyetçilik, Türkçülüğün Alfabeti, Türklük Meseleleri-TürkIrkı Niçin Müslüman Oldu; Irak Türkleri; Unutulmuş Türkler Batı Trakya'da Dört Yıl; Bütün Dünya Türkleri; Türklük Kavgası Uygur Türkleri; Milliyetçilik, Ülkücülük, Aydınlar; Turanda Çakan Şimşek Kavgamız Büyük Türkiye İdeali.

12 Eylül 1980 harekâtıyla hep bu kavgalar ve faaliyetler kapandı.

VI

Sonuç (S. 176 - 187)

Burada İrredentist bir fonomen olarak Pan-Türkizm ele alınır, yayınlar verilir diğer PAN fikirler üzerinde durulur "Pan-Afrikanizm, Pan-Arabizm, Pan-Slovizm, Pan-İslamizm, Pan-Germanizm v. b." "Daha sonra Pan-Türkizmin tahlilini yapar, bunların diğer ırklara, dinlere, ve diğer PAN ideolojilere karşı durumu ele alınır. Nihayet tahakkukunun güçlükleri belirtilir.

Doç. Dr. AHMET UĞUR